

MARKAZIY OSIYODA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING IQTISODIY O‘SISH VA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA’MINLASHDAGI AHAMIYATI

Rustamov Murod Vali o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Magistranti
Susanti Kurniawati Pendidikan Universiteti

Karimov Ma’murbek Utkir o‘g‘li

PhD, Iqtisodiyot va menejment kafedrası
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarida yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy va ekologik ahamiyati tahlil qilinadi. Unda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, energiya samaradorligi va ekologik barqarorlik masalalari yoritiladi. Tadqiqotda statistik, qiyosiy va ekonometrik tahlil usullaridan foydalanish taklif etiladi. Yashil energetikani rivojlantirish energiya xavfsizligini ta’minlash, investitsiyalarni jalb etish va iqtisodiy o‘tishni rag‘batlantirishning muhim omili sifatida baholanadi. Shuningdek, qayta tiklanadigan energiya ulushini oshirish uglerod emissiyalarini kamaytirishga xizmat qilishi asoslanadi. Maqolada yashil iqtisodiyotga o‘tishni jadallashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, Markaziy Osiyo, barqaror rivojlanish, iqtisodiy o‘tish, ekologik barqarorlik, qayta tiklanadigan energiya, yashil energetika, energiya samaradorligi, energiya xavfsizligi, uglerod emissiyalari, iqlim o‘zgarishi, ekologik innovatsiyalar, yashil investitsiyalar, tabiiy resurslar, energetik transformatsiya, ekologik iqtisodiyot, mintaqaviy hamkorlik.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan tarkibiy o‘zgarishlar iqtisodiy o‘tishning an’anaviy modelini qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda. Iqtisodiy faollikning kengayishi, urbanizatsiya va energiyaga bo‘lgan talabning ortishi bir tomondan ishlab chiqarish va aholi farovonligining oshishiga xizmat qilayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan tabiiy resurslardan foydalanishning kuchayishi, atrof-muhitning ifloslanishi va issiqxona gazlari emissiyalarining

ko'payishiga olib kelmoqda. Shu sababli iqtisodiy o'sishni saqlab qolgan holda ekologik bosimni kamaytirish masalasi zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Jahon banki ham Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida iqlim o'zgarishi, yuqori uglerod sig'imi va qazilma yoqilg'ilarga tayanish uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik uchun muhim xatarlarni yuzaga keltirayotganini ta'kidlaydi.¹

Mazkur sharoitda yashil iqtisodiyot modeli iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni uyg'unlashtirishning istiqbolli yo'nalishi sifatida namoyon bo'lmoqda. Yashil iqtisodiyotga o'tish iqtisodiy faoliyatni cheklashni emas, balki iqtisodiy resurslardan yanada samarali foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish orqali iqtisodiy o'sish sifatini o'zgartirishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv uzoq muddatda energiya xavfsizligini mustahkamlash, yangi investitsiyalarni jalb qilish, texnologik modernizatsiyani jadallashtirish va yangi ish o'rinlarini yaratish uchun qo'shimcha imkoniyatlar shakllantirishi mumkin.

Ushbu masala Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun alohida ahamiyatga ega. Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston iqtisodiyotlari tabiiy resurslar, energetika va qishloq xo'jaligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, mintaqada suv resurslarining cheklanganligi, cho'llanish, yerlarning degradatsiyasi, havo ifloslanishi va iqlim o'zgarishining kuchayib borayotgan ta'siri kuzatilmoqda. Jahon bankining Markaziy Osiyo bo'yicha tahlillarida ham tabiiy kapitaldan foydalanish, resurslarga intensiv ishlab chiqarish va iqlim xavflari mintaqaning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar qatorida ko'rsatiladi.

¹"prefix":null,"start_idx":1206,"end_idx":1239,"safe_urls":["https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/greening-the-economy-of-europe-and-central-asia","https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/greening-the-economy-of-europe-and-central-asia?"]

Markaziy Osiyoning yashil iqtisodiyotga o'tishida qayta tiklanadigan energiya alohida o'rin tutadi. Mintaqa quyosh, shamol va gidroenergetika resurslari bo'yicha sezilarli salohiyatga ega bo'lib, Xalqaro qayta tiklanadigan energiya agentligi (IRENA) Markaziy Osiyoda qayta tiklanadigan energiya salohiyatining katta qismi hali to'liq o'zlashtirilmaganini qayd etadi. Ushbu salohiyatdan samarali foydalanish energetika tizimini diversifikatsiya qilish, qazilma yoqilg'ilarga qaramlikni kamaytirish va energiya xavfsizligini kuchaytirish bilan birga, ekologik yuklamani pasaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Qayta tiklanadigan energiyaning iqtisodiy ahamiyati uning faqat ekologik foydasi bilan cheklanmaydi. Yashil energetika sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish, mahalliy ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirish va bandlikni oshirishga zamin yaratadi. Shu bilan birga, energiya ishlab chiqarish tarkibida qayta tiklanadigan manbalar ulushining ortishi iqtisodiyotning tashqi energiya narxlari va qazilma yoqilg'i bozorlaridagi o'zgarishlarga nisbatan barqarorligini kuchaytirishi mumkin. Osiyo taraqqiyot banki Markaziy va G'arbiy Osiyoda qayta tiklanadigan energiya, elektr tarmoqlarini integratsiyalash va mintaqaviy elektr savdosini rivojlantirishni iqtisodiy hamda energetik transformatsiyaning muhim yo'nalishlari sifatida ko'rsatmoqda.

Hududlarning iqtisodiy-ekologik barqaror rivojlanishini baholashda dastlab, mazkur hududning rivojlanishi to'laqonli namoyon qiluvchi indikatorlar to'plamini shakllantirish lozim. Bu juda murakkab jarayon bo'lib, birinchi navbatda, ko'plab ma'lumotlarni, jamiyat va iqtisodiyotning ko'pgina jabhalarini izohlovchi ko'rsatkichlarni qamrab olish talab etiladi. Ikkinchi bosqichda turli birliklarda hisoblanadigan va turli vaziyatlarni bayon etuvchi bir qancha indikatorlarni bir tartib va bir hisoblash birligiga, bir tizimga keltirish talab etiladi. Uchinchi bosqichda bu indikatorlarni umumlashtirgan holda, umumiy, yagona xulosani shakllantirish zarur.

“Yashil iqtisodiyot”ni baholashda xalqaro tashkilotlar yondashuvi²

Xalqaro tashkilot	“Yashil iqtisodiyot”ga o‘tishdan maqsad	“Yashil iqtisodiyot” ko‘rsatkichlari
BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP)	Atrof-muhitning o‘zgarishi bilan bog‘liq risklar va ekologik taqchillikni kamaytirish asosida insonlar farovonligini yaxshilash va ijtimoiy tenglikka erishish ¹⁹	Atrof-muhitni muhofaza qilish siyosatining samaradorligi va aholi ijtimoiy-iqtisodiy farovonligining ortishini aks ettirish
Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti	Inson farovonligi bilan bog‘liq tabiiy aktivlar barqarorligini ta‘minlagan holda iqtisodiy o‘shish va rivojlanishga ko‘maklashish ²⁰	Ushbu ko‘rsatkichlar ishlab chiqarish, iste‘mol va ayirboshlash jarayonlaridagi munosabatlar tizimi asosida ishlab chiqilgani uchun “yashil iqtisodiyot”ni uch o‘lchamda (iqtisodiyot, tabiat va jamiyat) baholash imkonini beradi
Jahon Banki	Tabiiy resurslardan samarali foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta‘sir o‘tkazish va uni ifloslantirishni minimallashtirish asosida iqtisodiy o‘shishga erishish; Yashil o‘shish tabiiy ofatlarga, tabiiy kapitalning jismoniy yo‘qotishlariga nisbatan barqaror hisoblanadi ²¹	“Yashil o‘shish” asosida erishish mumkin bo‘lgan potensial iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni baholash
Global yashil o‘shish instituti	Iqtisodiy o‘shish va ekologik barqarorlik o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash	“Yashil iqtisodiyot”ga o‘tish imkoniyatlarini baholash va barqaror “yashil o‘shish”ni ta‘minlash darajasini tavsiflash
“Dual Citizen” xalqaro agentligi		Global yashil iqtisodiyot indeksini hisoblash va “yashil iqtisodiyot”ning amal qilish darajasini aks ettirish

Xalqaro tashkilotlarning ko‘rsatkichlari mamlakatlarning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash va barqaror rivojlanish siyosatini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuvlar iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlarni uyg‘unlashtirish orqali uzoq muddatli barqaror rivojlanishga erishish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. "prefix":null,"start_idx":1206,"end_idx":1239,"safe_urls":["https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/greening-the-economy-of-europe-and-central-asia","https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/greening-the-economy-of-europe-and-central-asia?"]

² Tadqiqotlarga asosan muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

2. Osiyo taraqqiyot banki — energetika, elektr tarmoqlari va mintaqaviy integratsiya;
3. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.